

کانال قوش تپه؛ محرک استقلال اقتصادی افغانستان و چالش‌های منطقه‌ای

آریانا پارسی؛ عضو آکادمی رهبری زنان

راهنمایی و ویراست: عبدالقاهر بهشتی

مقدمه

کانال قوش تپه یکی از پروژه‌های بزرگ ملی است که اکنون به موضوع بحث‌های اقتصادی و سیاسی در منطقه تبدیل شده است. ساخت این کانال توسط حکومت سرپرست افغانستان که هنوز به رسمیت شناخته نشده، واکنش‌ها و تحلیل‌های ملی و بین‌المللی را به همراه داشته است. در این مقاله به پرسش‌هایی از جمله اینکه آیا ساخت این کانال دلایل سیاسی دارد؟ آیا دولت کنونی منابع مالی آن را از کشورهای دیگر تأمین می‌کند؟ و اینکه این کانال چقدر می‌تواند بر اقتصاد افغانستان تأثیر بگذارد، پاسخ خواهیم داد.

مساحت و ظرفیت کانال قوش تپه

طرح کانال قوش تپه بین سال‌های ۱۳۵۷-۱۳۵۲ در زمان حاکمیت داوود خان ریخته شده و بخشی از آن که در نقطه حیرتان، میان ولایت بلخ و ازبکستان واقع شده، قابل کشتی‌رانی بوده و می‌توان از آن به عنوان مرز تجاری استفاده کرد. اکنون این کانال از سوی حکومت سرپرست در سه بخش ساخته می‌شود. بخش اول در ۱۰۸ کیلومتری از ولسوالی کلدار الی دولت‌آباد ولایت بلخ، بخش دوم در ۱۷۷ کیلومتری از ولسوالی دولت‌آباد بلخ تا ولسوالی اندخوی ولایت فاریاب و در بخش سوم آن ساخت مجموعه‌ای زراعتی و صنعتی است که در جوار این کانال ساخته می‌شود.

طول مجموعی این کانال ۲۸۵ کیلومتر و طول کانال‌های فرعی آن ۵۳۰ کیلومتر می‌باشد که در ولایت‌های بلخ، فاریاب و جوزجان انشعاب پیدا می‌کند. این کانال ظرفیت انتقال ۶۵۰ مترمکعب آب را در ثانیه دارد و در حال حاضر می‌تواند در حدود ۷۰۰ هکتار زمین را آبیاری کند. عرض کانال قوش تپه ۱۰۸ متر، قسمت فوقانی آن ۸۵ متر، و عمق آن ۱۲ متر و در بعضی جاها هشت و نیم متر می‌باشد. به گفته مدیر این پروژه، بعد از تکمیل این پروژه پنجاه درصد محصولات زراعتی مردم شمال تأمین و مردم عملاً به خودکفایی می‌رسند و می‌توانند محصولات خود را به کشورهای آسیای میانه صادر کنند (اعظیمی، ۲۰۲۳).

برآورد سیاسی کانال قوش تپه

کانال قوش تپه، حامل هزاران آرمان در خود بوده و نظر به موقعیت استراتژیکی، می تواند هزاران هکتار زمین زراعتی را آبیاری و اکثریت ولایات شمال را سیراب نماید. اهمیت این کانال به حدی بوده که قدرت های منطقه ای از بی ثباتی افغانستان سود برده و این کانال سال هاست که ساخت آن به رویا تبدیل شده است و تا حالا کشورهای منطقه از آن سود جسته اند. ساخت این کانال به حدی غوغا کننده بوده که رئیس جمهور ازبکستان گفته است: احداث قوش تپه می تواند تعادل آب در آسیای میانه را تحت تأثیر قرار دهد و او همچنین در اجلاس سران صندوق بین المللی برای نجات دریای آرال در دوشنبه پیشنهاد کرد که افغانستان در گفت و گو در مورد استفاده مشترک از منابع آبی در آسیای مرکزی مشارکت کند (Sputnik Afghanistan, 2023).

سدریک گراس، روزنامه نگار روزنامه "لی فیگارو" فرانسه، مقاله ای را تحت عنوان "در افغانستان طالبان در حال حفر کانال ناسازگاری هستند" به تاریخ ۸ نوامبر ۲۰۲۳ منتشر کرد که در آن آمده است: طالبان افغانستان در حال حفر یک کانال آبیاری عظیم در بالادست رودخانه آمودریا هستند. این کار به ضرر کشورهای پایین دست و دریای آرال است که منابع آبی و محصولات کشاورزی آنها در معرض تهدید قرار گرفته اند (Le Figaro, 2023).

ذبیح الله مجاهد، سخنگوی حکومت سرپرست، در پاسخ به این سوال گفته است که «این آوازه ها نادرست است و ما از دریای آموی افغانستان سهم معین خود را داریم چون دریای آمو از کوه های بدخشان سرریز شده و سهم افغانستان در آن معلوم است. در این کانال ما از سهم خود استفاده خواهیم کرد؛ متأسفانه در سال های قبل افغانستان از حق خود از دریای آمو هیچ استفاده ای نکرده و برعکس زیان های آن را دیده است.

هزاران کیلومتر زمین در اطراف و امتداد دریای آمو ضایع شده و زیر آب رفته و آن طرف کشورهای آسیای میانه چون جنگ نداشتند و مشکلات اقتصادی نداشتند، آباد هستند. آنها در بخش خود از این دریا استفاده کرده و افغانستان بی بهره مانده است. حالا که افغانستان فرصت پیدا کرده، باید تمام کشورها خوش باشند که افغانستان توانست از این آب، از این نعمت بزرگ طوری که حق شان است، استفاده کند. این اصلاً مسیر کدام آب را تغییر نمی دهد، هر کسی و هر کشوری از این حق دارد که از آن استفاده کند و ما هم از حق خود استفاده می کنیم و حق کدام کشور دیگر را در اینجا نمی خواهیم استفاده کنیم و نه به آنها ضرر می رسانیم» (مجاهد، ۲۰۲۳).

عبدالحق حماد، رئیس سابق نظارت بر نشریات رسانه ها، در یکی از مناظره های تلویزیون طلوع گفته است که «مقامات پاکستانی در یک نشست رسمی با رهبران دولت طالبان به صراحت اعلام کرده اند که آنها ساخت کانال قوش تپه را متوقف کنند. به گفته او، مقامات پاکستانی از تکمیل کانال قوش تپه راضی نیستند زیرا افغانستان از طریق این کانال در مدیریت آب های خود استقلال به دست می آورد» (Tolo News, 2023).

مجاهد این نشست را تأیید کرده ولی در مورد جزئیات اجندای آن چیزی نگفته است. او بیان کرده که «منابع تأمین مالی این کانال از عواید خود افغانستان است و نیازی به کمک های خارجی نیست؛ ما می خواهیم منابع

خود را احیا کنیم و خودمان مطابق معیارهای حاضر، آن را بسازیم و حکومت سرپرست به آن رسیدگی می‌کند» (مجاهد، ۲۰۲۳).

اهمیت اقتصادی کانال قوش تپه

کانال‌های خرد و بزرگ آب در جهان وجود داشته که به بزرگترین منابع عایداتی کشورها تبدیل شده‌اند. به عنوان مثال، می‌توان به کانال بزرگ سوئز اشاره کرد؛ این کانال، مدیترانه را به دریای سرخ وصل کرده و سالانه دولت مصر میلیاردها دلار از این منبع عاید دارد. خبرگزاری "جهان آسیای میانه" به نقل از رسانه روسی مدیازونا به اشاره به قوش تپه می‌نویسد که: چنین پروژه بزرگی به دولت طالبان توانایی می‌بخشد و هدف آن نشان دادن توانایی طالبان در ایجاد اشتغال‌زایی برای مردم افغانستان است (Central Asia World, 2022).

ضیاءالله ضیاء، آگاه امور "اقتصاد زراعتی" در کشور می‌گوید: مقدار تقاضای گندم در میان مردم افغانستان سالانه در حدود شش میلیون و هفتصد و سی و چهار هزار متریک تن می‌رسد که هر تن آرد در حدود ۴۸۰ دلار در بازارهای افغانستان عرضه می‌شود. با این رقم، افغانستان در حدود سه میلیارد و دوصد و چهل و پنج میلیون و هفتصد و هشتاد و شش هزار دلار امریکایی آرد را از کشورهای ازبکستان، قزاقستان و ترکمنستان وارد می‌کند. کشت گندم در اطراف کانال قوش تپه تا حد زیادی می‌تواند احتیاجات گندم مردم کشور را برطرف کند. استفاده از زمین‌های اطراف این کانال به منظور رشد اقتصاد زراعتی می‌تواند زمینه کار برای هزاران تن، تولید محصولات با کیفیت ملی، تهیه مواد خام برای صنعت، ایجاد باغ‌ها، ساخت پارک‌های ملی و تولید اکسیژن طبیعی باشد (ضیاء، ۲۰۲۴).

کرل ویریکن، سردبیر موسسه شیلر و محقق فرانسوی، در سمینار بین‌المللی "آب برای صلح" به ابعاد سیاسی و اقتصادی این کانال اشاره کرده و گفته است که قوش تپه یک کانال حیاتی برای افغانستان است مشروط بر اینکه: در قدم نخست یک دولت فراگیر ملی که توسط مردم شکل گرفته باشد و دست‌نشانده هیچ یک از قدرت‌های جهانی و منطقه‌ای نباشد، همکاری منطقه‌ای صورت گیرد و کشورهای همسایه دست از مداخله بردارند و سازمان‌های متعدد منطقه‌ای از جمله سازمان همکاری‌های شانگهای و پروژه "یک جاده و یک کمربند" چین بتوانند افغانستان را به توسعه پایدار برسانند (Verheken, 2024).

نتیجه‌گیری

کانال قوش تپه نه تنها نمادی از قدرت و استقلال ملی افغانستان است، بلکه می‌تواند به عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل تحول اقتصادی و استراتژیک در منطقه نقش‌آفرینی کند. این پروژه عظیم با تأثیرات گسترده بر زراعت، تجارت، و مدیریت منابع آبی، می‌تواند افغانستان را به خودکفایی در تولیدات زراعتی رسانده و نیازهای داخلی و صادراتی کشور را به شکلی پایدار تأمین کند. با وجود نگرانی‌های منطقه‌ای، این کانال فرصت منحصر به فردی

برای افغانستان فراهم می‌کند تا به‌طور مستقل از منابع طبیعی خود بهره‌برداری کرده و موقعیت خود را در بازارهای منطقه‌ای تقویت کند.

برای استفاده مؤثر از کانال قوش تپه، راهکارهای زیر پیشنهاد می‌شود:

1. **ایجاد زیرساخت‌های زراعتی و صنعتی:** توسعه مجموعه‌های زراعتی و صنعتی در اطراف کانال برای افزایش بهره‌وری زمین‌ها و ایجاد شغل‌های جدید.
 2. **مدیریت هوشمند منابع آبی:** استفاده از فناوری‌های نوین برای مدیریت و توزیع بهینه منابع آبی، به‌منظور جلوگیری از هدررفت آب و افزایش کارایی آبیاری.
 3. **گسترش همکاری‌های منطقه‌ای:** مذاکره و ایجاد توافقات با کشورهای همسایه برای مدیریت مشترک منابع آبی و کاهش تنش‌های احتمالی، که به ایجاد ثبات منطقه‌ای کمک می‌کند.
 4. **تقویت تولیدات داخلی و صادرات:** بهره‌برداری از ظرفیت‌های کانال برای افزایش تولیدات کشاورزی و توسعه صادرات به کشورهای همسایه، به‌ویژه در بخش‌های استراتژیک مانند گندم و دیگر محصولات کشاورزی.
 5. **جذب سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی:** ارائه فرصت‌های سرمایه‌گذاری به شرکت‌های داخلی و خارجی در زمینه‌های مرتبط با توسعه کانال، که می‌تواند به تأمین مالی پروژه و افزایش کارآفرینی کمک کند.
- با اجرای این راهکارها، کانال قوش تپه می‌تواند به یک محرک قدرتمند برای توسعه پایدار افغانستان تبدیل شود، که نه تنها استقلال اقتصادی کشور را تقویت می‌کند، بلکه جایگاه آن را به‌عنوان یک بازیگر کلیدی در منطقه ارتقا می‌بخشد.

منابع

1. اعظیمی، فرید. (۲۰۲۳). مصاحبه با مدیر منطقه‌ای پروژه کانال قوش تپه. تاریخ مصاحبه. اگر نشر شده، لینک خبر یا مصاحبه
2. اسپوتنیک افغانستان. (۲۰۲۳). (رییس جمهور ازبکستان: احداث قوش تپه می تواند تعادل آب در آسیای میانه را تحت تاثیر قرار دهد) تاریخ بازدید: 2024/4/2، گرفته شده از: sputnik.af
3. گراس، سدریک. (۲۰۲۳). در افغانستان، طالبان در حال حفر کانال ناسازگاری هستند.، Le Figaro،
4. مجاهد، ذبیح‌الله. (۲۰۲۳). تاریخ مصاحبه: ۱۰/۳/۲۰۲۳.
5. طلوع نیوز. (۲۰۲۳). (مناظره تلویزیونی). قابل دسترس: avapress.com
6. جهان آسیای میانه. (۲۰۲۲). گزارش رسانه روسی مدیازونا. تاریخ بازدید: 2024/5/8، قابل دسترس: irna.ir
7. ضیاء، ضیاء‌الله. (۲۰۲۴). آگاه امور اقتصاد زراعتی تاریخ مصاحبه: ۶/۵/۲۰۲۴
8. ویرکن، کرل. (۲۰۲۴). سمینار بین‌المللی "آب برای صلح". تاریخ بازدید یا تاریخ سمینار، قابل دسترس: artkarel.com